
SUCCESS AND FAILURE IN ENTREPRENEURSHIP OR THE HARD PATH TO SUCCESSFUL BUSINESS SOLUTIONS

Aneta Deneva

D. A. Tsenov Academy of Economic, Svishtov, Bulgaria, a.deneva@uni-svishtov.bg

Abstract: There is always a definite point in the life path of every person when he starts asking a number of questions about his being, skills and desires. Very often just then the desire for cardinal changes appears, for escaping from the familiar and routine. It is this moment of truth when we give a clear account of who we are, where we are, what we have achieved and want to continue in the same way. Starting an entrepreneurial activity then is a serious bet for its success. The prerequisites for such success are the existence of a clearly conscious purpose and willingness, unrelenting and accurate assessment of opportunities and capabilities, and most of all determination and will to break the status quo.

The perception of the vast majority of people for a successful entrepreneurial activity is related to the receipt of big profits. For the entrepreneur, however, things can be quite different. Here we intervene and the desire to prove ourselves, to increase the social status, to address new challenges, etc., which we usually summarized call success. The vast majority of society perceives the entrepreneurial success rather negatively. The main importance of the gains achieved and the external characteristics of a higher standard of living. Much more background and very rarely noticeable are the enormous efforts made by entrepreneurs in realising their ideas, their great responsibility not only for those working in their own enterprises, but also in terms of their families and Society as a whole.

Success and failure go hand in hand. Failure, failure and fear of them are part of the daily life of the entrepreneur. Successful entrepreneur is not the one who tries to avoid in one way or another the failures, and the one who is taught by his faults and failures, is able to accept them with dignity, to learn from them, not to allow them again, and has the power to stand up and move on.

Every new business is a new beginning, hiding a multitude of uncertainties and pitfalls, placing many questions and trials. The important thing is to possess the courage and courage to try despite the fears and dangers, as long as the risk of this attempt is judged correctly. Not in vain in the past have seen entrepreneurs such as gambling personalities, adventurers, etc., and today they are the ones who carry the new, create the unknown and discover opportunities where for others they are lacking.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneur, success, failure.

УСПЕХЪТ И НЕУСПЕХЪТ В ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ИЛИ ТРУДНИЯ ПЪТ ДО УСПЕШНИТЕ БИЗНЕС РЕШЕНИЯ**Анета Денева**

СА „Д. А. Ценов“, България, a.deneva@uni-svishtov.bg

Резюме: В житейския път на всеки човек винаги има определен преломен момент, когато започва да си задава редица въпроси относно своето битие, умения и желания. Много често точно тогава се появява желанието за кардинални промени, за бягство от познатото и рутинното. Това е този момент на истината, когато си даваме ясна сметка за това кои сме, къде сме, какво сме постигнали и искаме ли да продължим по същия начин нататък. Стартирането на предприемаческа дейност тогава е сериозен залог за нейния успех. Предпоставките за подобен успех са наличието на ясно осъзната цел и желание, безпощадната и точната оценка на възможностите и способностите, и най-вече решителност и воля за разчупване на статуквото.

Представата на по-голямата част от хората за успешна предприемаческа дейност е свързана с получаването на големи печалби. За предприемача, обаче нещата могат да бъдат доста по-различни. Тук се намесва и желанието за себе доказване, за повишаване на социалния статус, за справяне с нови предизвикателства и др., които обикновено ние обобщено наричаме успех. По-голямата част от обществото възприема предприемаческия успех по-скоро негативно. Основно се отдава значение на постигнатите печалби и външните белези на по-висок жизнен стандарт. На много по-заден план и твърде рядко забележими са направените огромни усилия от страна на предприемачите при реализирането на техните идеи, голямата им отговорност не само спрямо работещите в собствените им предприятия, но и по отношение на техните семейства и близки и на обществото като цяло.

Успехът и неуспехът вървят ръка за ръка. Неуспехът, провалът и страхът от тях са част от ежедневието на предприемача. Успешен предприемач е не този който се опитва да избягва по един или друг начин неуспехите, а този който се поучава от своите грешки и провали, умее да ги приема с достойнство, да се учи от тях, да не ги допуска отново и има силата да се изправи и да продължи напред.

Всеки нов бизнес е ново начало, криещо множество неизвестности и клопки, поставящо много въпроси и изпитания. По-важното е да притежаваш куража и смелостта да опиташ въпреки страховете и опасностите, стига риска от този опит да е преценен правилно. Не напразно в миналото са гледали на предприемачите като на хазартни личности, авантюристи и т.н., а днес те са тези, които носят новото, създават непознатото и откриват възможности там където за другите те липсват.

Ключови думи: предприемачество, предприемач, успех, неуспех.

1. УВОД

Успехът и неуспехът като понятия са много често използвани в нашето ежедневие. Те се отнасят както до личния ни живот, така и до професионалния път, обучението, социалната ни активност и т.н. Върху тяхната същност и особености са умували психолози, социолози, философи и представители на редица други науки. За философите „успехът“ е сложно понятие, с множество характеристики. От една страна то е строго индивидуално и се свързва с отделната личност. От друга страна успехът е и колективно понятие – постигане на общочовешки ценности като например модел и качество на живота и др. Това е основание те да говорят за различните видове семантики на успеха – магия на успеха, философия на успеха, формула на успеха и др. За психолозите успехът се свързва преди всичко с личните качества на индивидите и с търсенето на „ключ към успеха“. В народопсихологията на отделните държави могат да бъдат открити различни трактовки на това понятие. За рационалните общества в Германия, Англия и др. успехът е „философия“, за американците той е „начин на живот и формула“, за славянските народи е преди всичко „магия“. За прагматичните ни съвременници той е едновременно наука, формула и философия. Доказателство за това са многото написани книги за „тайната на успеха“, „изкуството да успееш“ и др.

В крайна сметка успехът не е количествено или качествено, а по-скоро идеологическо понятие, тясно свързано с духовното ядро на модерното глобалистическо общество (Чеботарева, 2006).

Независимо от съществуващите множество твърде разнообразни трактовки за същността на успеха неговите основни характеристики се свеждат до:

- ✓ качествена оценка на определени постижения – лични, чужди и обществени;
- ✓ количествено измерван резултат посредством съпоставката с утвърдени социални стандарти и нагласи;
- ✓ нервно-психическо състояние на личността;
- ✓ начин на възприемане и реагиране на заобикалящата действителност.

2. УСПЕХЪТ В ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО

Формулата на успеха е твърде различна за отделните предприемачи. За тези, които са в началото на своя предприемачески път тя е свързана с най-трудните стъпки по стартиране на дейността. Много важна предпоставка за неговото постигане е доброто познаване в детайли на работата, с която се захващаме. То заедно с желанието ни за подобна дейност са стабилна основа за успешен бизнес. Тогава, когато знанията са недостатъчни и практическият опит липсва, единствения начин за повишаване на шансовете за успех е използването на компетентни, знаещи и можещи консултанти, но това е съпътствано от изразходването на значителен обем парични средства. За стартиращите предприемачи е особено важно не само да притежават знания и умения, но и да вземат своето решение за стартиране на бизнес на базата на извършени маркетингови проучвания и безпристрастна оценка на собствените си сили. Наличието на обоснован, добре разработен бизнес план и осигурени финансови средства не е условие и предпоставка за успех защото понякога незначителни или дребни на вид и несъществени обстоятелства могат да сринат дадена бизнес идея. Успехът зависи преди всичко от трезвата и критична оценка на обстоятелствата, силите и собствените възможности. Копирането на чужд опит не е средство за неговото постигане. Неслучайно предприемачите се славят като хора способни да видят печелившата идея в скритите за останалите хора ниши. Дейността им наподобява по-скоро страст, увлечение и никога работа по задължение. По тази причина и тя трябва да отговаря на темперамента и характера на предприемача. В противен случай много скоро ще се превърне в бремене и източник на негативни емоции.

В много голяма степен успехът на предприемача се свързва и зависи от неговите личностни качества. Според едно от съществуващите множество изследвания на тази връзка (Христова и др., 2015) десет са най-важните характеристики на успешния предприемач (вж. табл. 1):

Таблица 1. Десет „D“ най-важни характеристики на успешния предприемач

Характеристика		Значение
Dream	<i>Мечта, идеал</i>	Предприемачът има ясна визия за това какво бъдеще предстои за него и неговия бизнес. И още по-важно – притежава способностите да реализира своята мечта.
Decisiveness	<i>Решителност</i>	Той не отлага. Взема решенията бързо. Неговата бързина е ключов фактор за успеха му.
Doers	<i>Деятели</i>	Веднъж взел решение за посоката на действие, той го прилага възможно най-бързо.
Determination	<i>Целенасоченост</i>	Реализира своите начинания с пълна ангажираност. Рядко се отказва, дори и при сблъсък с пречки, изглеждащи непреодолими.
Dedication	<i>Посветеност</i>	Изцяло посветен на бизнеса, даже и за сметка на взаимоотношенията си с приятели и семейство. Работи без умора – 12 часа в денонощието, 7 дни от седмицата, особено когато се стреми да развие бизнеса си.
Devotion	<i>Преданост</i>	Обича това което прави. Тази любов го поддържа при борбата с трудностите. Любова към продукта или услугата го прави ефективен при продажбата им.
Details	<i>Детайлност</i>	Дяволът се крие в детайлите. Особено вярно за първите стъпки в бизнеса. Предприемачът трябва да познава до съвършенство най-важните детайли на начинанието си.
Destiny	<i>Съдба</i>	Носи отговорност за собствената си съдба и не зависи от ничия друга воля на работодателите.
Dollars	<i>Долари</i>	Забогатяването на е основния мотив. Парите са повече от мярка за успех. Успехът е възнаграждение.
Distribute	<i>Дистрибуция</i>	Разпространяват чрез ключови служители, които имат решаващо значение за успеха на бизнеса.

Източник: Христова, В. и др. (2015). *Предприемачеството – теоретични основи и практически измерения*. стр. 239, изготвено по информация от Wadhwa, V., R. Aggarwal, K. Holly, A. Salkever. www.kauffman.org.

Малко по-различно виждане относно ключовите характеристики за успеха на предприемача се откроява в направеното изследване на предприемаческата и иновационна нагласа на младите хора в България (Нейкова, 2012). Според осъщественото проучване ключовите качества могат да бъдат разделени на две основни групи: психически и физически (вж. табл. 2).

Таблица 2. Предприемаческа и иновационна нагласа на младите хора в България

Психически качества	%	Физически качества	%
1. Бързина на мисълта и адаптивност	91%	1. Енергичност	88%
2. Емоционална стабилност и психическа устойчивост	89%	2. Физическо здраве	84%
3. Активност и практичност	81%	3. Умение за говорене	81%
4. Отговорност	75%	4. Външен вид	80%

5. Проницателност	74%	5. Слух	79%
6. Самостоятелност	73%	6. Зрение	79%
7. Ентузиазъм	65%		
8. Агресивност	58%		
9. Последователност	51%		
10. Консервативност	35%		
11. Общителност	34%		
12. Емоционална стабилност	33%		
13. Волева насоченост	32%		
14. Общителност	30%		
15. Тревожност	28%		
16. Интелигентност	22%		
17. Доверчивост	20%		
18. Социална съвместимост	18%		
19. Дружелюбие	17%		
20. Координираност	15%		

Източник: Нейкова, Р. (2012). *Предприемаческа и иновационна нагласа на младите хора в България*, http://oldweb.ltu.bg/jmsd/files/articles/32/19-32_Rumyana_Neykova_Paper_2012.pdf.

Данните показват че за младите българи най-важни са бързината на мисълта, адаптивността, активността, отговорността и проницателността. Много на по-заден план остават качества като социална съвместимост, интелигентност и дружелюбие. Това е следствие от наложилото се у нас виждане за предприемачите като хора на рационалното и прагматичното мислене, без излишни скрупули, рискуващи средства и време и преследващи максималната печалба.

Няколко години по-късно нещата не са се променили значително. Проведеното през 2018 г. анкетно проучване относно предприемаческите нагласи и междупоколенческия бизнес на студентите (www.intergen-theory.eu/) ясно показва, че все още за голяма част от бъдещите предприемачи факторите за успех са свързани с такива личностни характеристики като самостоятелност, склонност към риск, иновативност и прагматичност. Много малко са тези, които са склонни да се учат от опита на своите предшественици и да се съветват с тях при вземането на бизнес решения. Прави впечатление факта, че за основната част от анкетираните развитието на собствен самостоятелен бизнес, различен от фамилия е въпрос на себе доказване и критерий за успех. Независимо, че през последните години все повече се акцентира върху необходимостта от засилване ролята на междупоколенческия бизнес (Pavlov et al., 2017) и превръщането му в средство за устойчиво регионално развитие, за младите хора подобна дейност не е индикатор за успех.

3. ПРЕВРЪЩАНЕТО НА НЕУСПЕХА В УСПЕХ

Неуспехът в предприемачеството обикновено се свързва с финансови загуби, проваляне, банкрут и др. Поради тази причина в повечето случаи всяко прекратяване на бизнеса се третира като неуспех. Необходимо е да се отбележи, че съществува разлика между неуспеха и закриването на бизнеса. Понякога закриването може да бъде предизвикано по чисто физиологични причини, свързани с личността на предприемача – болест, смърт, пенсиониране и др.

Предприемаческият неуспех е обект на множество различни изследвания и анализи. Търсенето и разкриването на същността, особеностите му и причините, които го пораждат, става на основата на два подхода – на ниво фирма и на ниво личност на предприемача. На ниво фирма, то той обикновено е под формата на финансови загуби, несъстоятелност, банкрут, прекратяване на дейността на фирмата.

При вторият подход – на ниво личност на предприемача, неуспехът се проявява по-скоро по косвен път като неудовлетвореност, разочарование, страх и др. В този случай неуспехът е повече урок, поука, жизнен опит. Той прави предприемача не само по-предпазлив, но и по-смел, организиран и може да даде началото на последващ успех. Едно от важните условия за подобна трансформация са натрупаните знания и умения и способността на предприемача да анализира и оценява своите грешки. Съществена роля за тяхното изграждане има обучението и подготовката на предприемачите (Pavlov, 2014; Христова, 2016; Христова, 2017).

Според редица изследователи последиците от неуспеха са по-скоро положителни и полезни за продължаването на предприемаческата дейност. Няколко са основните доводи за това. Първият от тях е, че

неуспехът учи. Най-краткият път да научиш нещо е грешката. На второ място неуспехът **показва грешките** или това което трябва да се промени, слабите страни и препятствията, които трябва бъдат преодоляни. Неуспехът създава **имунитет към страха**. Страхът от неуспех или загуби обикновено скована предприемаческата дейност и ограничава растежа на бизнеса. Този имунитет позволява приемането на критика и бележки от страна на партньорите, клиентите и др. Неуспехът **създава ценните черти в характера** и изгражда предприемача. Той учи на постоянство, настойчивост, гъвкавост, целеустременост. Дава ни правилния поглед към нашите бъдещи успехи. Неуспехът **повишава цената и стойността на успеха**.

Като основни причини за неуспех могат да бъдат посочени редица процеси и дейности, тясно свързани с личността на предприемача и неговите мениджърски умения:

1. Не осъзнаване на действителността – неясната и неточна представа за действителността – собствени възможности, знания, умения и протичащи процеси в икономиката, може да доведе до неадекватни решения и от там до провал на бизнес начинанието.
2. Страх от вземането на едно или друго решение – и най-правилното, но закъсняло решение не може да ви предпази от неуспех, докато навреме взетото макар и не най-добро решение може да стане причина за успех.
3. Съсредоточаване върху резултата, а не върху процеса – предприемаческата дейност е преди всичко страст, удоволствие, живот, а не само печалба.

Успехът и неуспехът вървят ръка за ръка. Тогава когато сме постигнали успехи било то в личния или професионалния си път ние отдаваме много по-голямо значение на положителните емоции, светът е хубав и за нас едва ли не всичко е възможно. По същия начин и предприемачите имат своите моменти на възход и опиянение от постигнатите резултати, когато се поставят нови по-високи цели и се кроят планове за разширяване на бизнеса. В следващия момент обаче ситуацията може да се промени драстично и вместо да празнуват своя успех те се борят за оцеляването на бизнеса си (Брансън, 2010). Именно в такива моменти е много важно да се изправиш и да продължиш напред превръщайки неуспеха си в бъдещ успех. Примерите за подобни процеси са достатъчно много и навсякъде около нас.

Историята на предприемачеството и на отделните предприемачи е съвкупност от успехи и неуспехи, но именно те осигуряват развитието напред. Тяхното постоянно редуване всъщност позволява натрупването на ценен опит и знания, които са движещата сила на всяка предприемаческа дейност. В своя път предприемачите много по-често се сблъскват с неуспехите и проблемите, но важното е от тях да бъде извлечена поуката, да бъде намерено рационалното, което ще постави началото на бъдещия успех.

Обикновено когато в нещо не се успее, то е защото не е направено правилно. Неуспехът на предприемача в едно или друго бизнес начинание означава, че е допуснал грешка. Тя най-често е резултат от неправилната оценка на реалната ситуация, надценяване на собствените си възможности или подценяване на евентуалните рискове. Неуспехът може да е следствие от неправилно планиране, разпределение на ресурсите, недооценяване на факторите на въздействие (Тодорова, 2016; Варамезов, & Пантелеева, 2018), и т.н., но във всяко следващо начинание това ще бъде избегнато. Така научавайки уроците, макар и по трудния начин, неуспехите стават трамплин за бъдещите успехи. Дори да звучи малко пресилено именно те неуспехите дават най-силния старт към успеха. Това разбира се не означава, че предприемачът трябва първо да се провали в своето начинание за да успее след това. Просто неуспехът е един вид отрезвителната, по-скоро съзидателна отколкото разрушителна сила от която понякога се нуждае всеки предприемач.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Превръщането на неуспеха в успех е особено актуална тема както за предприемачите така и за политиките. През последните години все повече се говори за необходимостта от даването на „втори шанс“ на предприемачите. Нещо повече през 2012 г. Европейската комисия (Европейска комисия. europa.eu/rapid/press-release_IP-12-13_bg.doc) предприе стъпки, свързани с осъвременяване на европейските разпоредби в областта на трансграничната несъстоятелност на предприятията. По този начин се предоставя втори шанс на прекратилите дейността си, но иначе жизнеспособни предприятия. Във връзка с това ЕС започна създаването на култура за „спасяване и възстановяване“ с цел оказване помощ на дружествата и физическите лица в случай на финансово затруднение. Според Антонио Таяни – Председател на ЕС „предприемачите, които се възползват от дадения им втори шанс, постигат повече успехи и оцеляват по-дълго от среднестатистическите новосъздадени фирми. Те растат по-бързо и наемат повече работници. Поради това неуспехът в предприемачеството не трябва да се превръща в „доживотна присъда“, с която се

забранява всяка бъдеща предприемаческа дейност, а следва да се възприема като възможност за извеждане на поуки и усъвършенстване..“ (ЕК, 12 декември 2012).

ЛИТЕРАТУРА

- Брансън, Р. (2010). *Бизнес отвъд ограниченията*. София: AMG, 87.
- Варамезов, Л., & Пантелеева, И. (2018). *Предприемачество*. Свищов: АИ Ценов, 121-123.
- Възможност за втори шанс за почтените предприятия: Комисията предлага модерни разпоредби в областта на несъстоятелността. (12 декември 2012). Съобщение за медиите. Европейска комисия, Страсбург, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1354_bg.htm.
- Европейска комисия. europa.eu/rapid/press-release_IP-12-13_bg.doc.
- Нейкова, Р. (2012). *Предприемаческа и иновационна нагласа на младите хора в България*. http://oldweb.ltu.bg/jmsd/files/articles/32/19-32_Rumyana_Neykova_Paper_2012.pdf.
- Тодорова, Г. (2016). Предизвикателства пред селскостопанската авиация на България. *Сборник доклади от Международна научна конференция, 9-10 ноември 2016*, Свищов: АИ Ценов, 413.
- Христова, В., & Стоянов, И. (2015). *Предприемачеството – теоретични основи и практически измерения*. В. Търново: Ай анд Би, 239.
- Христова, В. (2016). *Намеренията за предприемачество и ролята на университетите*. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий.
- Христова, В. (2017). *The Entrepreneurship Education – through the Bulgarian Entrepreneurs' Eyes*. Sofia: VAMDE, 137-150.
- Чеботарева, Е. (2006). Успех. Философско ревю. *Наука и Живн*, 9, 30-32.
- InterGen (01.09.2018 – 31.08.2020). The intergenerational family businesses as a stress management instrument for entrepreneurs. www.intergen-theory.eu/.
- Pavlov, D., Sheresheva, M. & Perello, M. (2017). The Intergenerational Small Family Enterprises as Strategic Entities for the Future of the European Civilization – A Point of View. In: *Web Journal in Entrepreneurship and Innovation*, 26-38, http://jei.uni-ruse.bg/Issue-2017/10.%20Pavlov_Sheresheva_Perello.pdf.
- Pavlov, D. (2014). Academic production of entrepreneurs – myth or reality. In: *Annals of „Eftimie Murgu” University Reșița, Romania, Fascicle II. Economic Studies, XXI, 256-271*, http://www.analefseauem.ro/upload/arhiva-revista/2014/Volum_2014.pdf.